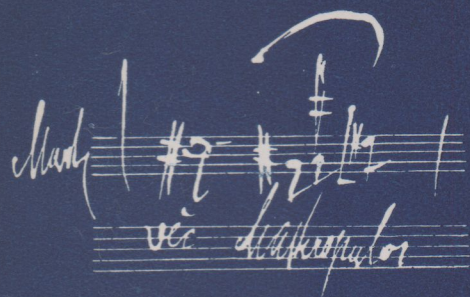

Věc makropulos

to je písnička

Bylo to na Štrbském Plesu,

čtu Šaldovo Dítě, každý

mi to chválil - současně

Makropulos. Chytlo mě

to. Víte, to hrozné, ono

citové člověka, které

nikdy nebude mít konce.

Neštěstí holé. Nic nechce,

nic nečeká . . .

Věc Makropulos

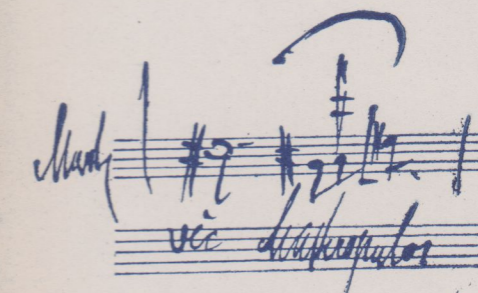
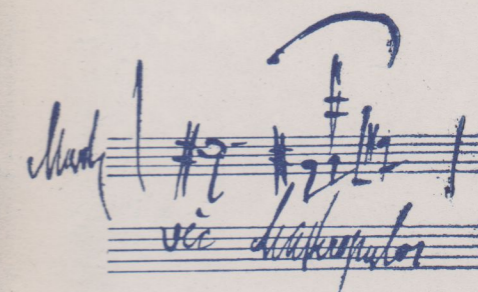
vzniká v období, kdy Janáčkův tvůrčí rozmach dosahuje svého maximálního rozpětí. – Zápiskník zmizelého, Taras Bulba, oba kvartety, sextet Mládí, Concertino, Řikadla, Capriccio, Glagolská mše, Sinfonietta a 5 oper: Výlety pana Broučka, Káťa Kabanová, Liška Bystrouška, Věc Makropulos a Mrtvý dům – tvoří závratně stoupající křivku jeho umělecké potence, téměř absurdní a neuvěřitelnou tím, že roste vlastně na sklonku skladatelova života (mezi 62.–74. rokem).

Bezprostředně po ukončení Lišky Bystroušky, aniž si dopřává oddechu, hledá Janáček nové téma pro operu. A nachází. Svým bezpečným instinktem sáhne po Čapkově utopické komedii Věc Makropulos, která ho zaujme nejen svými hodnotami divadelními, ale především svým myšlenkovým jádrem.

„Po Lišce Bystroušce nevěděl jsem do čeho. Co osud dá. Život, chci život. Bylo to na Štrbském plesu, čtu Šaldovo Dítě, každý mi to chválil a současně Makropulos. Chytlo mne to. Víte, to hrozné, ono citové člověka, které nikdy nebude mít konce. Neštěstí holé. Nic nechce, nic nečeká. To jsem cítil, to jsem chtěl“.

Těchto několik charakteristických črt, strhujících zkratkovitým, hutným stylem, zcela přesně vystihuje, co Janáček na Čapkově hře tak silně zaujalo a dalo impuls k vytvoření filosoficky tak hluboce obsažného hudebně dramatického díla.

Čapek se pokouší ve svém utopickém příběhu dát odpověď na otázku dlouhověkosti a nesmrtelnosti. Kromě tragické hořkosti, úzkosti ze smrti a trpké úvahy na tím, zda je třeba život prodlužovat či ne, je v Čapkově tragikomedii jisté odlehčení, vyplývající z přesvědčení, že stojí za to žít život takový, jaký je a že v něm nakonec není důležitá jeho délka, ale jeho naplnění. A jeho odpověď na filosoficky kladenou otázku je vlastně docela jasně formulována tím, že staví před diváky 300 let starou ženu, stále mladou, která sice uchvacuje svou krásou – daleko více

Průběh
Tebe nový od
Kamarym
oproti okloubu
Kamarym
II. jed výje
nem Smilce
redukcí
Děkají vám za
práci a krásu

však děsí lhostejností, chladem, otupělostí, která nakonec vyústí-
je v opravdové zoufalství. Psychologická kresba této titulní postavy
již sama v sobě vyvrací jakoukoliv myšlenku dlouhověkosti a ne-
smrtelnosti.

Tragickou hrdinkou Čapkovy hry je Elina Makropulos, dcera
řeckého lékaře, vynálezce elixíru – prodlužujícího život na 300
let. Otec je donucen vyzkoušet nápoj na své dceři, která se
tohoto věku skutečně dožívá. Když lhůta tří set let se blíží ke
konci, vrací se na místa, kde u svého bývalého milence kdysi
uschovala předpis na onen zázračný elixír. Donutila ji k tomu
hrůza ze smrti. Když ale je přinucena vyzradit své tajemství, na-
jednou zjišťuje, že stopa, kterou po sobě zanechal její život, je
zoufale prázdná a že je nesmyslné ji opakovat. Sama už nechce
dlouho hledaný elixír, protože zoufalství, se kterým jej hledala, je
překonáno zoufalstvím z prázdného života.

Čapkova hra nesporně obsahuje myšlenkové jádro, jež může
i naší společnosti položit určité otázky a mít odezvu v dnešním
hledišti, tak jako ji nacházejí myšlenky filmů nové režisérské vlny
v současné kinematografii, kde vedle motivů „odcizení člověka
v dnešní společnosti, pocitu prázdnoty života“ (typickým přede-
vším pro západní civilizaci) je centrálním problémem otázka
smyslu lidské existence ve vztahu k celému světu, životu. Pomi-
neme díla Antonioniho, Felliniho, Vardové a dalších zabývajících
se touto problematikou a zastavíme se u díla švédského režiséra
Ingmara Bergmanna Lesní jahody – jež tuto otázku přináší
znovu, jenže propracovánu do daleko větší hloubky a na dřev
filosofického jádra.

Proč se o tom zmiňujeme? Jednak ve snaze upozornit, že
toto téma se stává aktuální právě v současné době a vzrušuje
téměř všechna odvětví umění, ale především, že myšlenka a filoso-
fický postoj tvůrce Lesních jahod se určitým způsobem přibližuje
části myšlenkového jádra Věci Makropulos a hluboce lidským po-
stojem tvůrce k hrdinovi je velice blízký Janáčkoví. Bergmanna
vzrušuje to, co jitrí na Makropulos Janáčka. Hned v expozici filmu
(stejně jako v hudební expozici Makropulos) se objevuje strach
před smrtí, který se postupně přesunuje jako pocit nespokojenosti

VÍTEK: Co je vám?

EMILIA: Nemá, nemá, nemá se tak dlouho žít!

VÍTEK: Proč?

EMILIA: Člověk to nesnese. Do sta, do sta třiceti let to vydrží, ale pak... pak to pozná... pozná, že...

A pak v něm umře duše.

VÍTEK: Co pozná?

EMILIA: Bože, na to nejsou slova. A pak už člověk nemůže na nic věřit. Na nic. A z toho je ta nuda. Víš, Bertíku, ty's povídal, že zpívám, jako by mne při tom záblo. Vidíš, umění má smysl, pokud to člověk neumí. Teprve když to umí, když to dokonale umí, vidíš, že je to zbytečné. Je to stejně marné, Kristinko, stejně marné jako chrápat. Zpívat je to samé jako mlčet. Všecko je stejné. V ničem není žádný rozdíl.

... ubohá 300 letá krasavice. Lidé ji měli za zlodějku, lhářku, necitelné zvíře. Nadávali jí, škrtit ji chtěli - a její vina. Že dlouho musila žít. Lítost jsem měl s ní...

s naplněním dlouhého života. A není to jen smrt, čeho se děsí hrdina onoho filmu, je to bezcitné, lhostejné okolí společnosti, která ho obklopuje, jejíž chlad je horší fyzické smrti (stejně společnost kolem Makropulos-Janáček: ubohá 300letá krasavice. Lidé ji měli za zlodějku, lhářku, necitelné zvíře. Nadávali jí, škrtit ji chtěli - a její vina. Že dlouho musila žít. Lítost jsem měl s ní").

Bergmann stejně jako Janáček nechává projít svého hrdinu nejkrutější depresí a hlubinami - dává však kladné východisko. Se smrti snímá masku hrůzy a přitakává naplněnému, činorodému životu.

A nyní se vraťme k Čapkově literární předloze. Janáček ji vcelku plně respektoval. Přijal beze změny všechna tři dějství - však třetí akt dějově zhustil a škrtl Čapkovu dohru. Zde v závěru se nejzávažněji projevuje Janáčkův zákrok, jímž myšlenku díla zvýrazňuje a dává proti dramatikovi zcela jednoznačnou, jasnou odpověď. Lidské typy v opeře do hloubky psychologicky pracovává. Pomáhá mu zde neobyčejně výstižně jeho nápěvkový princip. Výjimečná schopnost nejen hudební, ale i psychologická nápěvkem vystihnout povahu určité jevištní figury a proměnlivostí nápěvku určit zcela přesně změnu jejich psychologického stavu ukazuje, jak Janáček dokonale ovládal hudební charakterizaci a jak hluboce pronikl právě studiem nápěvku do složitostí lidské duše. Janáček zde podřizuje zcela svůj hudební výraz myšlence díla. Nenajdeme v této opeře formální experimenty poznamenané samoučelností, nebo úsilím o efekt. Tvůrce zde dokonale ovládá hudebně dramatickou skladbu. Skvěle pracuje s nápěvky jednotlivých figur a podřizuje celkovému stylu a záměru. Psychologie jeho hudební řeči vylučuje jakoukoliv samoučelnou krásu. Vše, co se objeví v partituře, je prosyceno významem a podřizeno hluboké myšlence díla.

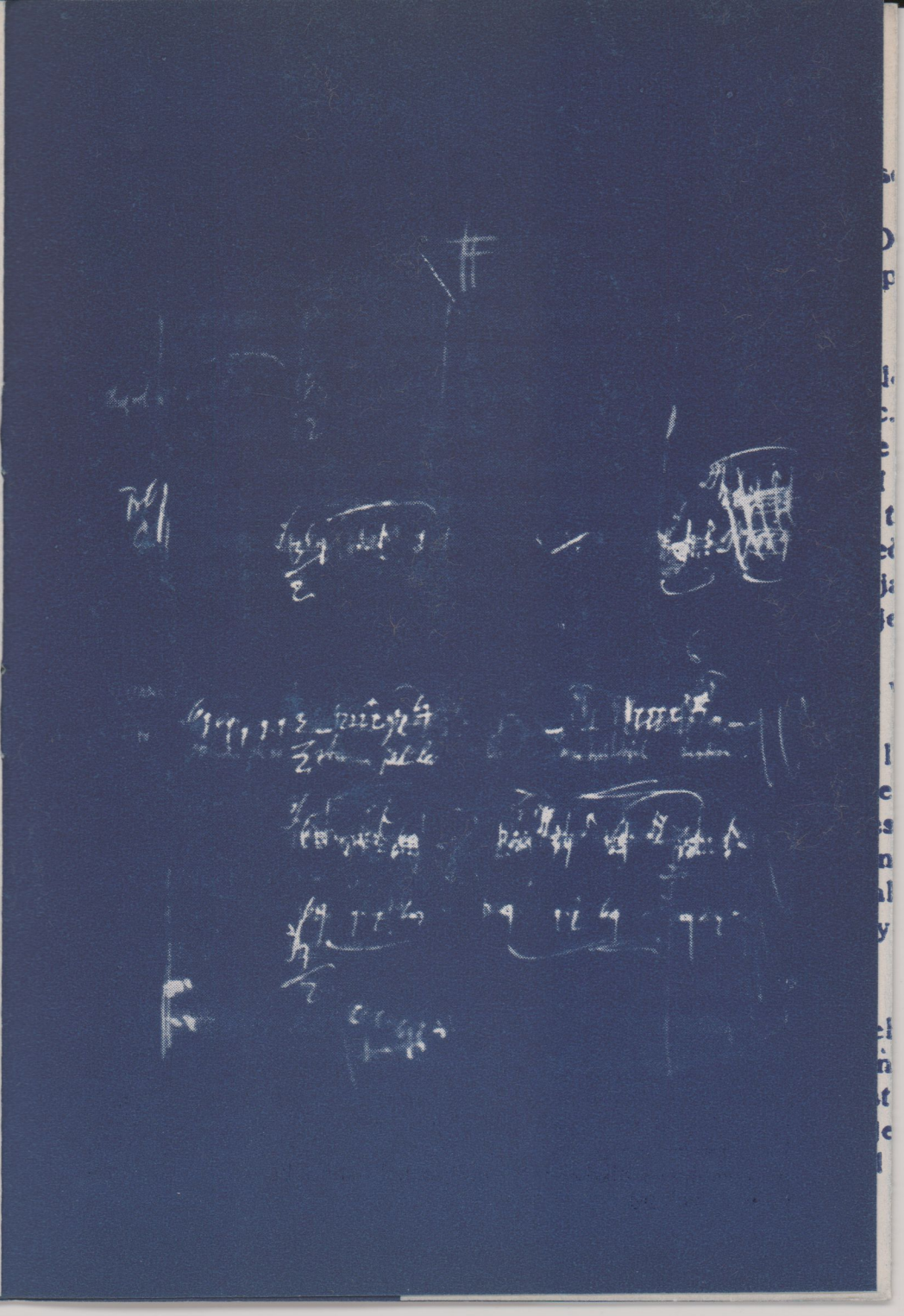
Téměř 100 let se táhne soudní proces mezi rodinou Gregorů a rodem barona Josefa Ferdinanda Prusa o panství Loukov. Před více než sto lety vládl tomuto majetku baron Prus. Zemřel bez potomků i bez závěti, takže dědictví se ujal jeho bratranec Emerich. Proti němu vystoupili synovec Prusovy matky baron Szepházy a jakýsi Ferdinand Gregor oba s nárokem na loukovské panství.

Gregor tvrdil, že zesnulý Prus před svědky slíbil statek jemu – Emerich však dokazoval, že baron Prus odkázal panství sice jiné osobě, nikoliv však Gregorovi, nýbrž jakémusi Machu Gregorovi. Od těch dob se vlekl spor Gregorů s Prusy. Obhajobu Gregorů převzal kdysi advokát Kolenatý a po něm jeho potomci ji vedli až do té doby, kdy nynější dr. Kolenatý zastupuje Alberta Gregora, vnuka Ferdinanda Gregora. Jeho protivníkem je Jaroslav Prus. V den, kdy má být spor rozhodnut před nejvyšším soudem, je již téměř jasné, že Albert proces prohraje, nepodařili se mu objevit závěť Josefa Ferdinanda Prusa, znějící v jeho prospěch.

Obsah opery

I. dějství

V kanceláři dr. Kolenatého sedí zoufalý Albert Gregor a myslí na sebevraždu. Zvrat do situace vnáší příchod slavné, podivuhodně krásné zpěvačky Emilie Marty. Dověděla se z novinových zpráv o procesu a žádá dr. Kolenatého, aby jí vylíčil další podrobnosti sporu. V hovoru s dr. Kolenatým prozrazuje překvapující znalosti o událostech a lidech před sto lety. Tvrdí, že Ferdinand Gregor, byl nemanželským synem Josefa Ferdinanda Prusa se zpěvačkou Ellian Mac Gregorovou, tudíž vyloží i omyl, vzniklý patrně chybným přepisem jména Mac Gregor v Mach Gregor. Dále ujišťuje přítomné, že závěť ve prospěch Ferdinanda Gregora je uložena v Prusově domě v zásuvce, označené letopočtem 1816. Přes počáteční nedůvěru jde dr. Kolenatý do Prusova domu a závěť skutečně nalezne. Jako odměnu žádá Marty na Gregorovi jakési řecké listiny, které byly v majetku jeho praděda. Tyto listiny si však ponechal Prus a odmítá je vydat a současně namítá, že k definitivnímu vítězství Alberta ještě chybí doklad, že synem Prusovým (označeným za dědice), byl skutečně Ferdinand Gregor, Albertův děd. Marty slíbí, že i tento doklad pošle.

II. dějství

Představení v operě skončilo. Světla zhasínají. Uklízečka se strojníkem si vzrušeně sdělují své dojmy z představení. Zpěv cizí zpěvačky Emilie Marty je uchvátil stejně tak jako podlehla jejímu kouzlu dívka Kristina (dcera solicítatora Vítka). Její podivné kráse podléhá i Kristinin milý, Janek. Jen zpěvačka sama, unavena, bez zájmu sedí na opuštěném jevišti. Přicházejí Gregor i Prus, aby se poklonili jejímu umění a její podmanivé kráse – objeví se zde i groteskní postava slabomyslného hraběte Hauka, který ve zpěvačce poznává svou někdejší milenkou Eugénii Montéz. – V rozhovoru s Jaroslavem Prusem prozradí Emilia další podrobnosti o Josefu Prusovi a jeho záhadné milence Ellian. Zde poprvé zazní jméno Elina Makropulos. Prus totiž dokazuje, že nikoliv Gregor, ale jakýsi Makropulos by jedině mohl být dědicem. Emilia tedy slíbí další doklad, že Gregor a Makropulos jsou jedna a táž osoba. Když však prosí Pruse, aby jí vydal obálku s řeckými listinami, je znovu odmítnuta. Obrací se tedy na Prusova syna Janka, který propadl jejímu kouzlu, a žádá jej, aby listiny otci ukradl. Prus však tento rozhovor vyslechne, a nabídne Emilii listiny za noc lásky.

III. dějství

Prus vystřízlivěl ze svého okouzlení. Je otřesen podivným chladem své krásné milenkky. V zápětí se dovídá o sebevraždě svého syna, již nepřímo zapříčinil. Nyní již následuje jedna vzrušená scéna za druhou. – Vstupuje Hauk, který žádá Emilii, aby s ním uprchla, v zápětí pak dr. Kolenatý, Vítek, Gregor, Kristina. Advokát prohlašuje doklad psaný Emilií za padělek. Všichni se pak vrhají na její kufřík a objevují listiny s podpisem různých jmen, vždy téhož rukopisu a iniciál E. M. Marty pak pod nátlakem vyzrazuje své tajemství – Je dcerou řeckého lékaře Makropula, jenž vynalezl pro císaře Rudolfa II. elixír, prodlužující život na 300 let, který byl donucen vyzkoušet na své vlastní dceři. Tak tedy Elina Makropulos prošla řadou životů, a v době, když lhůta tří set let se blíží ke konci, vrací se na místa, kde u svého někdejšího milence Josefa Ferdinanda Pruse, uschovala předpis na onen zázračný elixír. Donutil ji k tomu strach ze smrti. Přinucena prozradit své tajemství však najednou zjišťuje, že stopa, kterou po sobě zanechal její život, je tak zoufale prázdná, že je nesmyslné ji opakovat. Předpis na elixír již nechce, nabízí jej komukoliv, nikdo však nepřijímá. Kristina bere zažloutlý pergamen, pálí jej.

Emilia: Ach,
nemá se tak dlouho žít! Ó, kdybyste
věděli, jak se vám lehkou žije! Vy jste
tak blízko všeho! Pro vás má všechno
smysl! Všechno má pro vás cenu. Pro
tu pitomou náhodu, že tak brzo ze-
mřete! Věříte v lidstvo, velikost, lásku!
Vždyť víc nemůžete chtít! Ale ve mně se
život zastavil, Ježíši Kriste! a nemůže
dál. - Ta hrozná samota! - Omrzí být
dobrý, omrzí být špatný. Omrzí země,
omrzí nebe. A pozná, že v něm umřela
duše . . .

Monolog Emilie Marty z posledního dějství

VÍTEK: Co je vám?

EMILIA: Nemá, nemá, nemá s

VÍTEK: Proč?

EMILIA: Člověk to nesnese. D

to vydrží, ale pak... pak to p

A pak v něm umře duše.

VÍTEK: Co pozná?

EMILIA: Bože, na to nejsou sl

nemůže na nic věřit. Na nic.

Víš, Bertíku, ty's povídal, že

při tom záblo. Vidíš, umění

člověk neumí. Teprve když t

nale umí, vidí, že je to zbyteč

né, Kristinko, stejně marné je

to samé jako mlčet. Všecko je

žádný rozdíl.

VÍTEK: To není pravda! Když

lidé o něco lepší a větší.

EMILIA: Lidé nejsou nikdy l

nikdy změnit. Nic, nic, nic se

střílelo, kdyby bylo zemětřes

světa či co, nic se neděje. An

tady, a já jsem nesmírně dal

tři sta let — Ah bože, kdyby

lehko žil!

KOLENATÝ: Proč?

EMILIA: Vy jste tak blízko všel

smyslu! Pro vás má všechno n

za těch pár let toho ani dost

bože, kdybych jen jednou je

hlupáci, vy jste tak šťastní!

Janáček na ostravské scéně

JEJÍ PASTORKYŇA. Premiéra: 1. XI. 1919 — D: Bastl E., R: Kügler K., CH: Viscussi A. — 2. 6. IX. 1923 — D: Bastl E., R: Kügler K., V: Kutzer V., CH: Fuchsová M. — 3. 6. IX. 1929 — D: Vogel J., R: Kügler K., V: Kristin V., CH: Machov S. — 4. 12. VI. 1934.— D: Vogel J., R: Kügler K., V: Sládek J., CH: Gabzdyl E. — 5. 25. VI. 1943 — D: Vogel J., R: Wasserbauer M., V: Provazník J., CH: Gabzdyl E. — 6. 6. VI. 1948 — D: Vogel J., R: Burja P., V: Caltá A., CH: Gabzdyl E. — 7. 22. V. 1952 — D: Kuchinka J., R: Burja P., V: Caltá A. — 8. 15. VI. 1958 — D: Kuchinka J., R: Hylas I., V: Sládek J., CH: Gabzdyl E.

VÝLETY PANA BROUČKA. Premiéra: 28. VI. 1958 — D: Gregor B., R: Hylas I., V: Šrámek V., CH: Jastřembská J.

KÁTA KABANOVA. Premiéra: 18. 1. 1924 - D: Bastl E., R: Kühn J., V: Dušek J. — 2. 13. XII. 1938 — D: Vogel J., R: Kügler K., V: Kristin V. — 3. 19. XI. 1949 — D: Vašata R., R: Thein H., V: Tröster Fr. — 4. 14. X. 1953 — D: Vašata R., R: Thein H., V: Tröster Fr. 5. 1. X. 1960 — D: Gregor B., R: Hylas I., V: Tröster

PŘIHOBY LIŠKY BYSTROUŠKY. Premiéra: 4. XI. 1936: — D: Vogel J., R: Konstantin K., V: Konstantin K. — 2. 21. XI. 1941 — D: Vogel J., R: Palouš K., V: Hrádek J., CH: Gabzdyl E. 3. 2. X. 1953 — D: Vašata R., R: Kašík V., V: Tröster Fr., CH: Braun R.

VĚC MAKROPULOS. Premiéra: 15. III. 1935 — D: Vogel J., R: Kügler K., V: Kristin V.

Z MTRVÉHO DOMU. Premiéra: 12. II. 1932 — D: Vogel J., R: Kügler K., V: Kristin V.

ROZŠIŘUJEME SLUŽBY SPOTŘEBITELŮM

Naše DÁRKOVÁ SÍŇ v Porubě na Leninově třídě číslo 1016 uspokojí vaše požadavky při zajišťování dárků vašim nejbližším.

Posloužíme vám dárkovou úpravou potravinářského zboží v různých cenách podle vašeho přání.

Pro pracující ženy zajišťujeme donáškovou službu mléka a pečiva až do bytu. Donášku vám zajistí vedoucí těchto našich prodejen:

547-11	Poruba, Gottwaldova 818
503-11	Hulváky, Gottwaldova 293
506-11	Mar. Hory, Přemyslovců 14
507-11	Mar. Hory, Daliborova 32
512-11	Hulváky, Matrosova 33
538-11	Poruba, Nábřeží SPB 453
540-11	Poruba, Fučíkova 554
543-11	Poruba, Leninova 684
545-11	Poruba, Leninova 867
552-11	Poruba, III. obvod
553-11	Poruba, Nezvalovo nám., III. obv.
526-11	Kunčičky, Škrabálkova 24

VYUŽIJTE našich služeb

Na Vaši návštěvu se těší zaměstnanci podniku

PRAMEN OSTRAVA 2

**OPERA STÁTNÍHO
DIVADLA V OSTRAVĚ,
LAUREÁT STÁTNÍ CENY**

Leoš Janáček: Věc Makropulos. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě v redakci prom. hist. Evy Sýkorové. Grafická úprava Bedřiška Ustohalová, typografická spolupráce R. Mikeska. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod Ostrava, prov. 22, Hollarova 14.

Cena 2,— Kčs